

HANNA MILER-SŁAWICZEK

*Szkoła Podstawowa nr 10
im. Jana Kasprowicza w Inowrocławiu*

PRZEMIANY WZORÓW OSOBOWYCH ŻOŁNIERZY W ŚWIETLE PROCESU PROFESJONALIZACJI WOJSKA POLSKIEGO

ABSTRACT. Miler-Sławiczek Hanna, *Przemiany wzorów osobowych żołnierzy w świetle procesu profesjonalizacji Wojska Polskiego* [Transformation of the Personal Patterns of Soldiers in the Light of the Process of Professionalization of the Polish Armed Forces]. *Studia Edukacyjne* nr 51, 2018, Poznań 2018, pp. 237-249. Adam Mickiewicz University Press. ISSN 1233-6688. DOI: 10.14746/se.2018.51.14

The article raises the question about the transformation of personal patterns of Polish soldiers in relation to the total organization of the armed forces at the turn of the 20th and 21st centuries. Presented is an analysis of the results of research on the personal characteristics of soldiers, in the light of empirical research undertaken by W. Horyn, W. Chojnacki, R. Kaluzny, W. Chudy, J. Maciejewski, I. Wolska-Zogata. Referring to the process of professionalization in military, special attention was paid in the article on the development of appropriate character traits for soldiers, required from the officers. The desirable characteristics of a modern soldier of the Polish Armed Forces in the light of normative documents, were highlighted and described. The postulates in the area of the professionalization of the military and reference to the soldier's personal-professional profile were distinguished.

Key words: personal patterns of soldiers of the Polish Armed Forces, the process of professionalization of the Polish Armed Forces, desirable personal-professional traits of the contemporary soldier of the Polish Armed Forces

Rosnące znaczenie profesjonalizmu opartego na wiedzy determinuje istotne zmiany i wpływa na powstawanie nowych wzorów osobowych. Na przestrzeni wieków wzór osobowy żołnierza zawodowego ulegał różnorodnym zmianom, podyktowanym wartościami ideowo-politycznymi. Wzór osobowy to opis lub wyobrażenie jakiejś osoby godnej naśladowania: osoby historycznej, żyjącej współcześnie lub postaci fikcyjnej¹. W odniesieniu do organizacji totalnej, jaką są siły zbrojne, wzór osobowy oznacza zbiór cnót

¹ W. Okoń, *Nowy słownik pedagogiczny*, Warszawa 1996, s. 327.

żołnierskich, takich jak męstwo, honor, patriotyzm, przyjaźń, sprawność fizyczna, szlachetność, koleżeństwo, odpowiedzialność, czy szczerłość².

W okresie dwudziestolecia międzywojennego o kształcie wzoru osobowego żołnierza zadecydowały doświadczenia żołnierskie z okresu powstań narodowowyzwoleńczych, jak i wielonarodowy charakter państwa. Zdaniem T. Hołówko³, oficer polski powinien być integralną częścią narodu, związany z ogółem społeczeństwa, być wrażliwym na wszelkie przejawy życia narodowego, brać czynny udział w pracy naukowej i kulturalnej społeczeństwa oraz należeć do towarzystw naukowych i kulturalno-oświatowych, a także kształcić się w Uniwersytetach Ludowych, oddziałach Macierzy Szkolnej, zakładać biblioteki, czytelnie, Domy Ludowe, towarzystwa krajoznawcze, związki strzeleckie, czy organizacje skautowskie. W okresie II Rzeczypospolitej generał Bolesław Popowicz, dowódca Okręgu Korpusu nr V, w Wytycznych Pracy Kulturalno-Oświatowej na Okres Zimowy 1928-1929 stwierdził:

Praca nad duchem żołnierza jest nie mniej ważną, jak praktyczne przysposobienie go do walki. W wychowaniu szeregowego należy dążyć do: urobienia charakteru odpowiadającego naszym celom wojskowym i urobienia obywatela – Polaka⁴.

W podobnym brzmieniu formułowane były wytyczne innych dowódców wojskowych, a programy pracy oświatowo-wychowawczej akcentowały konieczność prowadzenia pracy nad ukształtowaniem „żołnierza-obywatela”. W 1923 roku opublikowano pracę zbiorową *Wychowanie wojskowe*, natomiast w następnych latach ukazały się *Nauka o powinnościach żołnierza* i *Duch żołnierski* Mariana Porwita oraz *Wychowanie żołnierza – obywatela* Stanisława Sosabowskiego. Priorytetem stało się kształtowanie i utrwalanie w żołnierzach miłości ojczyzny, przywiązania do kraju, kultu państwa polskiego i jego symboli, przestrzegania w życiu codziennym cnót żołnierza-obywatela, do których należały: patriotyzm, karność, sumienność, koleżeństwo, rozumna inicjatywa i ofiarność⁵. W ramach wychowania rozwijano i utrwalano główne cechy żołnierza-obywatela: poczucie honoru i godności osobistej, gotowość do poświęceń, samodzielność, uczciwość, religijność i zamiłowanie do pracy społecznej. Utrwalone podczas odbywania służby wojskowej postawy miały ukształtować żołnierza odpowiedzialnego, przełamującego trudności życiowe obywatela Polski, gotowego do walki w obronie kraju.

Armia jako instytucja prowadząca wychowanie wojskowe i obywatelskie w okresie II Rzeczypospolitej, według M. Porwita, była „szkołą charakterów,

² J. Tomiło, *Doroślność obronna*, Warszawa 2004, s. 36.

³ T. Hołówko, *Oficer polski*, Warszawa 1921, s. 82.

⁴ J. Odziemkowski, *Armia i społeczeństwo II Rzeczypospolitej*, Warszawa 1996, s. 34.

⁵ Tamże, s. 35.

organizacji pracy i honoru, kształtująca dodatni typ człowieka, gotowego do pracy na rzecz kraju i społeczeństwa”⁶.

W czasie II wojny światowej za najważniejszą cechę osobowości żołnierza uznawano patriotyzm i wytrwałość w walce o odzyskanie przez Polskę niepodległości. Głównie akcentowano znaczenie męstwa, odwagi, koleżeństwa i zdyscyplinowania w walce o wolność. Jednym z obowiązujących wówczas dokumentów był Regulamin Służby Wewnętrznej, który opisywał wzór osobowy oficera. Do cech charakterystycznych należało: zamiłowanie do pracy, profesjonalizm, pewność siebie i panowanie nad emocjami oraz troska o podwładnych. W okresie powojennym wzór osobowy żołnierza został zdominowany przez ideologię socjalistyczną, który obejmował takie cechy, jak: ideowość i zaangażowanie, internacjonalizm i patriotyzm, egalitaryzm, świadomość socjalistyczna i aktywność społeczna. Pozostałe cechy, jak: honor, odwaga, męstwo, odpowiedzialność i prawdomówność zatraciły swoje znaczenie. Po 1989 roku, kiedy nastąpiła transformacja ustrojowa w Polsce, zaczęto odrzucać wzór oficera wojska ludowego i przywoływać wzorzec osobowy oficera z okresu międzywojennego, a wśród cech osobowościowych, istotnych z punktu widzenia wymogów stanowiska pracy, znalazły się przede wszystkim takie cechy osobowościowe, jak: energia, rzetelność, odpowiedzialność, kreatywność, wyobraźnia, opanowanie, asertywność, dynamizm działania, temperament, odporność na stres, a także cechy behawioralne, jak wytrwałość, systematyczność w działaniu, staranność, uczciwość, lojalność, dyspozycyjność⁷. M. Jędrzejko i M. Paszkowski⁸ akcentują bardzo wysoki stopień dyspozycyjności oraz poczucie odpowiedzialności za państwo, jakimi odznaczają się żołnierze w odniesieniu do osób cywilnych. Według M. Sidora⁹, oficer powinien odznaczać się takimi cechami, jak: stanowczość, pryncypialność, poczucie odpowiedzialności, odwaga, lojalność wobec przełożonych i podwładnych, umiejętność stawiania wymagań, sprawiedliwość, pracowitość, dokładność, systematyczność, punktualność, gotowość do współpracy, honor, ambicja, odwaga, zdyscyplinowanie. B. Ciesielski wśród cech oficera wymienia: patriotyzm, wiedzę ogólną i fachową, wysokie poczucie godności osobistej i godności innych, poczucie honoru, lojalność środowiskową, odwagę osobistą i intelektualną, inicjatywę i prawdomówność, zdyscyplinowanie osobiste, przywództwo, dobrą prezencję i aparycję, swobodę wyrażania myśli w mowie i piśmie, wytrzymałość fizyczną i psychiczną¹⁰. S. Jarmoszko¹¹,

⁶ Tamże, s. 35-36.

⁷ S. Sirko, *Ewolucja funkcji personalnej*, Warszawa 2013, s. 74.

⁸ M. Jędrzejko, M. Paszkowski, *Kadra Wojska Polskiego 1989-2012*, Warszawa 2014, s. 106.

⁹ W. Horyń, *Ciągłość i zmiana w kształceniu i doskonaleniu zawodowym oficerów wojsk lądowych na przełomie XX i XXI wieku*, Wrocław – Radom 2009, s. 85.

¹⁰ B. Ciesielski, *Postawy oficerów*, Wojsko i Wychowanie, 1995, 2, s. 38-40, za: W. Horyń, *Ciągłość i zmiana w kształceniu i doskonaleniu zawodowym*, s. 85.

¹¹ S. Jarmoszko, *Podstawy pedagogiki w kształceniu oficerów*, Toruń 2002, s. 34.

na podstawie analizy literatury odnoszącej się do cech osobowych oficera, wskazał na takie cechy, jak: stanowczość, poczucie odpowiedzialności, odwaga intelektualna, lojalność wobec przełożonych, sprawiedliwość, pracowitość, dokładność, systematyczność i punktualność, honor, ambicja, odwaga żołnierska.

L. Miller i C. Moscos opracowali idealne trzy typy żołnierza biorącego udział w operacjach militarnych i pokojowych¹²:

- wojownika, wyróżniającego się takimi cechami, jak: zdyscyplinowanie, sprawność fizyczna, zdolność do podejmowania decyzji, posłuszeństwo, wytrzymałość fizyczna, patriotyzm, uznanie cywilnej kontroli nad armią;
- strażnika pokoju, odznaczającego się wewnętrzną motywacją, zdolnością do empatii, profesjonalizmem;
- elastycznego żołnierza, którego charakteryzują cechy mieszane powyższych typów: otwartość na zmiany, umiejętność współdziałania, szybkość uczenia się komunikacji z otoczeniem.

Odnosząc się do procesu profesjonalizacji armii, warto zwrócić uwagę na niektóre obszary dotyczące profilu osobowego żołnierza:

- sprawności psychofizyczno-motorycznej;
- myślenia i działania twórczego oraz umiejętności podejmowania trafnych decyzji;
- komunikacji interpersonalnej w wymiarze narodowym oraz międzynarodowym;
- zachowania zgodnego z prawem i zasadami moralnymi.

Szczególnie doniosłą rolę przypisuje się komunikacji interpersonalnej w wymiarze zarówno narodowym, jak i międzynarodowym:

Przyszłe Siły Zbrojne RP muszą być gotowe do współdziałania z innymi służbami w operacjach zarządzania kryzysowego, zarówno na terytorium Polski, jak i państw sojuszników. (...) Pomimo koncentracji na podstawowym zadaniu obronnym, Polska będzie gotowa do udziału w operacjach zagranicznych. Chcemy konstruktywnie wzmocnić stabilny ład międzynarodowy¹³.

W kolejnych postulatach zawartych w Koncepcji Obronnej Rzeczypospolitej Polskiej wyróżniono takie cechy, jak: kreatywność, inicjatywę oraz umiejętność funkcjonowania w różnych środowiskach:

Biorąc pod uwagę złożoność współczesnego pola walki, jeszcze większe znaczenie ma poziom wykształcenia oraz jakość doktryny. Dlatego zintensyfikowane zostanie szkolenie na wszystkich szczeblach, a jego priorytetem będzie działanie w środowisku po-

¹² W. Chojnacki, *Wojsko i społeczeństwo w erze płynnej globalizacji*, Warszawa 2013, s. 105.

¹³ *Polska Obronność w perspektywie 2032*, [w:] *Koncepcja Obronna Rzeczypospolitej Polskiej*, Ministerstwo Obrony Narodowej, Warszawa 2017, s. 41.

łączonym, wspieranie świadomości sytuacyjnej, kreatywności i inicjatywy dowódców na wszystkich szczeblach¹⁴.

Swoistość profesji żołnierza Wojska Polskiego sprawia, iż jest ona silnie zdeterminowana niezbędnymi do jej wykonywania predyspozycjami oraz cechami osobowościowymi, które są wymagane od jednostek zajmujących określone stanowiska. Na podstawie badań przeprowadzonych przez W. Chojnackiego¹⁵ wśród żołnierzy zawodowych, największe znaczenie kadra przypisała wartościom o charakterze instytucjonalnym profesji wojskowej, takim jak: zdyscyplinowanie, poczucie odpowiedzialności, godności osobistej, poczucie sprawiedliwości, uczciwości. Na drugim miejscu pod względem ważności sytuowały się cechy instrumentalne, jak: stanowczość, zdecydowanie, zrównoważenie, odporność fizyczna i psychiczna, odwaga, zdolność dowodzenia. Na trzecim miejscu zostały wyróżnione umiejętności profesjonalne, a na kolejnych miejscach usytuowano kompetencje społeczne żołnierza zawodowego, w tym umiejętność współpracy i współdziałania, wymagalność, kulturę osobistą, empatię. W postulowanym profilu osobowo-zawodowym żołnierza zawodowego badana kadra głównie akcentowała właściwości wynikające z posiadanych cech osobowościowych, natomiast mniejsze znaczenie badani przywiązywali kompetencjom społecznym. W przedstawionej analizie wyników badań, kadra wyraźnie dostrzegła potrzebę wprowadzenia zmian w procesie profesjonalnego przygotowania kadry oficerów oraz podoficerów w zakresie:

- podniesienia znajomości języków obcych;
- obiektywnego diagnozowania cech i predyspozycji psychofizycznych żołnierzy;
- doskonalenia umiejętności specjalistycznych;
- poprawy stosunków społecznych;
- bardziej rygorystycznego przestrzegania norm etycznych;
- dążenia do profesjonalizmu poprzez nowatorstwo, inteligencję, samokrytycyzm oraz zdolność do empatii.

Na podstawie analizy powyższych badań wynika, iż żołnierze byli przede wszystkim bardziej przekonani o ważności takich cech, jak: ofiarność, gotowość do poświęceń i wyrzeczeń, odpowiedzialność, otwarty umysł, profesjonalizm, zdyscyplinowanie, zdecydowanie i stanowczość. Zdecydowana mniejszość badanej kadry wskazywała na cechy współczesnego żołnierza, jak: odporność fizyczna i psychiczna, odwaga, umiejętność współdziałania i współpracy z ludźmi, spryt i zaradność oraz kultura osobista.

¹⁴ Tamże, s. 56.

¹⁵ W. Chojnacki, *Socjologiczna analiza wybranych armii NATO*, Warszawa 2005, s. 301-304; tenże, *Profesjonalizacja wojska w teorii i badaniach socjologicznych*, Warszawa 2008, s. 254.

Według badań, przeprowadzonych przez R. Kałużnego i W. Chudego¹⁶ wśród podchorążych Wyższej Szkoły Oficerskiej Wojsk Lądowych we Wrocławiu w latach 2005-2007, wyodrębniono cechy osobowe bardziej lub mniej przydatne w pełnieniu funkcji oficera. Okazało się, że w relacjach międzyludzkich za najbardziej cenną cechę uznano umiejętność współpracy z innymi oraz poszanowanie innych. Taki wynik może sugerować, iż podchorążowie mieli świadomość siły wynikającej z doskonałego dowodzenia i współpracy z innymi. Jako warunek konieczny przy wspólnym realizowaniu zadań żołnierze uznali komunikatywność, która niewątpliwie pozwala budować więzi międzyludzkie, prawidłowo organizować pracę, unikać konfliktów. Komunikatywność jest cechą oficera, pozwalającą mu na umiejętne dowodzenie w bardzo różnych, nierzadko trudnych, sytuacjach¹⁷. Za bardzo ważną cechę w procesie kształtowania właściwych relacji między przełożonym a podwładnym żołnierze uznali lojalność. W kontekście pozytywnym można rozpatrywać takie cechy, jak: koleżeńskość, tolerancja, podmiotowe podejście, otwartość, które zostały uznane przez podchorążych jako bardzo ważne. Poglądy respondentów, odnoszące się do przydatności określonych cech osobowych w pełnieniu funkcji oficera, tworzą obraz osoby sprawnej intelektualnie, posiadającej wysoką wiedzę i umiejętności wojskowe oraz kompetencje psychologiczno-pedagogiczne.

Innym przykładem badań nad cechami dobrego oficera były badania przeprowadzone wśród żołnierzy różnych jednostek organizacyjnych Sił Zbrojnych¹⁸. Na podstawie analizy materiałów badawczych J. Maciejewski i I. Wolska-Zogata wskazali na trzy grupy cech: pierwsza (o zakresie wskazań 59-62%) to cechy niezbędne dobremu menadżerowi: umiejętności przewodzenia, odpowiedzialność i zdolność bycia ekspertem; druga grupa cech (o zakresie wskazań 21-42%), charakteryzująca dobrego oficera, to: zdyscyplinowanie, stanowczość, silny umysł (wytrzymałość psychiczna), zdolność do działania, zdolność do współpracy, zdecydowanie, ogólne wykształcenie, otwartość umysłu, czy zdolność do przetrwania stresu fizycznego; trzecią grupą cech (o zakresie wskazań 7-15%), najmniej docenianych, stanowiły wartości ogólnospołeczne, takie jak gotowość do poświęceń, lojalność względem władzy cywilnej, patriotyzm i empatia, posłuszeństwo, czy zdolność łatwego pozyskiwania przyjaciół.

¹⁶ R. Kałużny, W. Chudy, *Rodzaje wiedzy, umiejętności oraz cechy osobowe postrzegane przez podchorążych jako ważne w pełnieniu funkcji oficera*, [w:] *Andragogika a grupy dyspozycyjne społeczeństwa*, red. W. Horyń, J. Maciejewski, Wrocław 2010, s. 68-70.

¹⁷ R. Kałużny, *Komunikowanie interpersonalne w procesie dowodzenia i wychowania*, *Poglądy i Doświadczenia*, 1996, 4, s. 129-134.

¹⁸ J. Maciejewski, I. Wolska-Zogata, *Zawód oficera Wojska Polskiego w toku transformacji*, Wrocław 2004, s. 44-66.

Na podstawie powyższych badań można stwierdzić, iż na stereotyp „dobrego oficera” składały się cechy instrumentalne, warunkujące skuteczność działań, natomiast kompetencje społeczne nabrały mniejszego znaczenia.

Badania przeprowadzone przez W. Horynia¹⁹ wśród studentów czwartego roku Wyższej Szkoły Oficerskiej we Wrocławiu²⁰ pokazały, iż w opinii badanych przyszły absolwent wyższej szkoły oficerskiej to człowiek uczciwy i honorowy, umiejętnie współzyskujący z innymi, nie bojący się trudów życia, odznaczający się samodzielnością, prawdomównością, wysokim poczuciem sprawiedliwości i przedsiębiorczością. Ponadto podchorążowie, w wyniku oddziaływań wojskowego środowiska wychowawczego, stali się ludźmi zdyscyplinowanymi i odpowiedzialnymi, a osobowość ich uległa transformacji w kierunku pożądanym przez kierownictwo wojskowe²¹. Nawiązując do procesu profesjonalizacji w wojsku, szczególną uwagę zwraca się na wypracowanie odpowiednich cech charakteru, wymaganych od oficerów: rzetelności, poczucia obowiązku, etyki i patriotyzmu²², wskazanych powyżej w opiniach respondentów.

Badania z ostatnich lat, przeprowadzone przez M. Liberackiego²³, wykazały, iż żołnierze zawodowi szczególnie wyraźnie utożsamili się z pozytywnymi walorami profesji wojskowej, wskazując zarówno predyspozycje pryncypialne oraz instrumentalne, istotne ich zdaniem do wykonywania zawodu żołnierza, do których zaliczyli następujące cechy i umiejętności: dyscyplinę własną (58%), kulturę osobistą (56%), umiejętność słuchania i współpracy z podwładnymi (50%), poczucie odpowiedzialności (49%), stanowczość i zdecydowanie (47%), umiejętność dostosowania się do zmian (40%), odporność psychiczną i fizyczną (39%), sprawiedliwość i uczciwość (36%).

Wyniki badań przeprowadzonych przez W. Chojnackiego²⁴ pokazały, iż respondenci największe znaczenie przypisali wartościom o charakterze instytucjonalnym w profesji wojskowej, czyli zdyscyplinowaniu, poczuciu odpowiedzialności, honorowi, godności osobistej, sprawiedliwości, uczciwości i prawości. Cechy instrumentalne, takie jak: stanowczość, zdecydowanie, zrównoważenie, odporność psychiczna i fizyczna, odwaga, czy zdolność do-

¹⁹ W. Horyń, *Środowisko wojskowe a kształtowanie osobowości podchorążych*, Wrocław 2004, s. 122-126.

²⁰ Od roku 2017 istnieje pod nazwą Akademia Wojsk Lądowych we Wrocławiu.

²¹ W. Horyń, *Środowisko wojskowe*, s. 165.

²² D. Krzywdziński, *Modyfikacje systemu kształcenia i szkolenia w SZ RP*, [w:] *Profesjonalna armia w teorii i praktyce – kontekst strategiczny*, red. D. Kozerański, R. Niedźwiecki, Warszawa 2012, s. 105.

²³ M. Liberacki, *Pełnienie zawodowych ról oficerskich przez absolwentów uczelni cywilnych*, Toruń 2015, s. 154-155.

²⁴ W. Chojnacki, *Profesjonalizacja wojska w teorii i badaniach socjologicznych*, Warszawa 2008, s. 251.

wodzenia sytuowały się na drugim miejscu, natomiast cechy składające się na kompetencje społeczne żołnierza zawodowego, w tym umiejętność współpracy i współdziałania, kultura osobista, empatia oraz wyrozumiałość zajęły dalsze pozycje pod względem ważności. W profilu osobowo-zawodowym żołnierza zawodowego zbadana kadra akcentowała przede wszystkim²⁵:

- orientację indywidualistyczną, podkreślając właściwości wynikające z posiadanych cech osobowościowych;
- stosunkowo niżej oceniła społeczny kontekst wykonywania zawodu żołnierza zawodowego;
- w profilu posiadanych cech osobowościowych respondenci ocenili nisko tak istotne dla potrzeb współczesnej armii cechy osobowe, jak nowatorstwo i sprawność intelektualna;
- wśród najbardziej typowych cech i umiejętności, charakterystycznych dla współczesnego żołnierza zawodowego, w ocenie badanych znalazły się takie cechy, jak: zdyscyplinowanie, umiejętności profesjonalne, zdecydowanie, stanowczość, poczucie odpowiedzialności, poczucie honoru i godności osobistej, ofiarność, gotowość do poświęceń i wyrzeczeń, umiejętności dowódcze.

Przebudowa organizacyjna polskiej armii, redyslokacja oddziałów oraz redukcja żołnierzy i sprzętu, zgodnie z zobowiązaniami przyjętymi przez Polskę w „Traktacie o konwencjonalnych siłach zbrojnych w Europie”, niewątpliwie wpłynęły na wizerunek polskiego żołnierza²⁶. Jak podkreśla W. Horyń, „Oficerowie w Wojsku Polskim stanowili i stanowią grupę społeczną, która nadaje kształt siłom zbrojnym”²⁷, to od nich zależy stopień przygotowania sił zbrojnych do realizacji zadań wojskowych²⁸. Miejsce i rolę żołnierza w Siłach Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej wyznaczają normy prawne, zawarte w dokumencie, jakim jest Ustawa o służbie wojskowej żołnierzy zawodowych:

Żołnierzem zawodowym może być osoba posiadająca obywatelstwo polskie, o nieposzlakowanej opinii, której wierność dla Rzeczypospolitej Polskiej nie budzi wątpliwości, posiadająca odpowiednie kwalifikacje oraz zdolność fizyczną i psychiczną do pełnienia zawodowej służby wojskowej²⁹.

Jednym z obowiązujących dokumentów, opisującym wzór osobowy żołnierza, jest Kodeks Honorowy Żołnierza Zawodowego Wojska Polskiego³⁰:

²⁵ Tamże, s. 251-252.

²⁶ J. Maciejewski, *Sylwetka oficera Wojska Polskiego w dobie przemian ustrojowych. Kontekst socjologiczny*, Socjologia, 2008, XLIV, 3079, s. 14.

²⁷ W. Horyń, *Ciągłość i zmiana w kształceniu i doskonaleniu zawodowym*, s. 7.

²⁸ M. Laskowski, *Modele kształcenia a przystosowanie zawodowe młodych oficerów Wojska Polskiego*, Warszawa 2016, s. 29.

²⁹ *Ustawa o służbie wojskowej żołnierzy zawodowych z 11 września 2003 r.* – załącznik do obwieszczenia Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z 24 listopada 2017 r. (poz. 173).

³⁰ *Kodeks Honorowy Żołnierza Zawodowego Wojska Polskiego*, Dziennik Urzędowy Ministra Obrony Narodowej, Warszawa 2008, nr 5.

– zawodowa służba wojskowa jest powołaniem i świadomym wyborem oraz stawia żołnierza w szczególnej dyspozycji wobec ojczyzny, obrony jej niepodległości i bezpieczeństwa, z gotowością poniesienia ofiary włącznie;

– służba żołnierska wymaga zdyscyplinowania, poświęcenia i lojalności, a honor żołnierza to postawy i działania, które znamionują uczciwego i prawego człowieka;

– fundamentalnymi cnotami żołnierza zawodowego są: patriotyzm, męstwo, uczciwość, odpowiedzialność, sprawiedliwość, prawdomówność i solidarność zawodowa;

– żołnierza cechuje szczerść i szacunek dla innych (zawsze stawia dobro służby ponad ambicje osobiste);

– czynami niegodnymi żołnierza są w szczególności: zdrada ojczyzny, tchórzostwo na polu walki, obłuda, prywata, niewywiązywanie się z przyjętych zobowiązań (na polu walki ma go cechować męstwo, odwaga i roztropność).

We wzorze dokumentu normatywnego „Opinia służbowa”³¹ wyróżnione zostały następujące cechy żołnierza zawodowego, które podlegały ocenie:

– odpowiedzialność (gotowość do ponoszenia odpowiedzialności za skutki swoich działań);

– efektywność rozumowania (sposób rozumowania);

– umiejętność współpracy (efektywność współpracy w grupie);

– komunikatywność (sposób funkcjonowania w relacjach z innymi);

– takt, kultura osobista i rodzaj wywieranego wpływu na innych;

– rzetelność i wiarygodność (rzetelność i obowiązkowość w podejściu do obowiązków);

– determinacja (stanowczość i konsekwencja w dążeniu do celu);

– odporność psychofizyczna (sposób wykonywania zadań pod wpływem stresu);

– wygląd zewnętrzny i prezencja (dbałość o wygląd zewnętrzny i prezencję);

– sposób podejmowania decyzji (styl podejmowania decyzji);

– umiejętność organizowania i planowania pracy (umiejętność ustalania priorytetów w swojej pracy oraz ich oceny);

– wyrażanie myśli (efektywność wyrażania myśli);

– umiejętność oceniania podwładnych (nie dotyczy szeregowych zawodowych oraz żołnierzy, którym nikt nie podlega).

Obecnie obowiązująca ocena kompetencji i predyspozycji żołnierza zawodowego³² dotyczy następujących cech:

³¹ Opinia służbowa, załącznik do Rozporządzenia Ministra Obrony Narodowej z 8 lutego 2010 r. (poz. 184), Dziennik Ustaw nr 34.

³² Opinia służbowa, załącznik do Rozporządzenia Ministra Obrony Narodowej z 26 maja 2014 r. (poz. 764).

- odpowiedzialności;
- determinacji w dążeniu do celu;
- trafności i szybkości podejmowania decyzji;
- odporności na stres;
- komunikatywności i umiejętności pracy w zespole;
- stosowania się do przepisów, norm i reguł;
- rozwoju własnego i podnoszenia kwalifikacji;
- dbałości o sprzęt i mienie;
- kultury osobistej i dbałości o wygląd zewnętrzny;
- planowania i organizacji pracy;
- samodzielności i inicjatywy;
- dyspozycyjności;
- jakości i terminowości wykonywania obowiązków/zadań.

Dokonując analizy powyższych pożądaných cech osobowych żołnierza, zawartych we wzorach opinii służbowych żołnierzy zawodowych, można stwierdzić, iż w obecnie obowiązującym wzorze oceny kompetencji i predyspozycji żołnierza zawodowego zostały dodane takie cechy, jak: rozwój własny i podnoszenie kwalifikacji, samodzielność i inicjatywa, szybkość podejmowania decyzji, jakość i terminowość wykonywania obowiązków. Zmiany katalogu cech i predyspozycji zawodowych żołnierza niewątpliwie wynikają z zapotrzebowania na ciągły rozwój osobowo-zawodowy żołnierzy zawodowych oraz dostosowania zadań do potrzeb wynikających ze zmian w wymiarze narodowym oraz międzynarodowym.

W dokumencie *Wizja Sił Zbrojnych RP – 2030*³³ opisany jest model przyszłego oficera Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej: oficer przyszłych Sił Zbrojnych będzie charakteryzował się profesjonalizmem, kreatywnością, adaptacyjnością i zdolnością do ustawicznego kształcenia. Przyszły oficer będzie posiadał umiejętność podejmowania szybkich decyzji, będzie brał udział w operacjach bojowych. Specyfika służby wojskowej będzie wymagała od żołnierzy wysokiego poziomu wytrzymałości fizycznej, psychicznej, dużej motywacji do działania w skrajnie ciężkich i niebezpiecznych warunkach, a także osobistej elastyczności. Dowódcy będą musieli samodzielnie podejmować szybkie i trafne decyzje w warunkach dużego stresu. Na podstawie powyższych informacji, zawartych w dokumencie *Wizja Sił Zbrojnych – 2030*, można stwierdzić, iż zwiększą się w istotny sposób wymagania stawiane kandydatom do służby w Siłach Zbrojnych. Opracowanie długoterminowej wizji Sił Zbrojnych jest istotnym elementem systemu strategicznego planowania ich rozwoju. Profesjonalne Siły Zbrojne ze zdolnością szybkiej adaptacji do

³³ *Wizja Sił Zbrojnych RP – 2030*, Warszawa 2008, s. 27.

zmieniających się uwarunkowań będą mogły skutecznie sprostać przyszłym wyzwaniom.

Na uwagę zasługują społeczno-polityczne trendy rozwojowe³⁴, takie jak:

- demokratyzacja państwa (w tym tworzenie armii zawodowej);
- instytucjonalizacja (ciągła restrukturyzacja oraz strukturyzacja organizacji wojskowych);
- innowacje techniczne i technologiczne (zmiany w systemie techniki wojskowej);
- nowa systemowa jakość szkolenia i doskonalenia profesjonalnego (kształtowanie kompetencji kluczowych, z uwagi na ciągłą potrzebę adaptacji kompetencji do zadań).

E. Solarczyk-Ambrozik wskazuje na takie kategorie w obszarze pracy i organizacji, jak elastyczność i mobilność w odniesieniu do złożoności, różnorodności życia w postmodernistycznym świecie³⁵. Tracą na znaczeniu wyuczone kwalifikacje zawodowe, a praca zaczyna być organizowana wokół stale zmieniających się zadań, a nie pojedynczych czynności³⁶, co niewątpliwie wymaga odpowiednich cech i predyspozycji osobowych.

Powyższe trendy rozwojowe wymuszają przyjęcie następujących postulatów w obszarze profesjonalizacji wojska i odniesieniu do profilu osobowo-zawodowego żołnierza:

- zapotrzebowania na ciągły rozwój osobowo-zawodowy żołnierzy zawodowych;
- zwiększenia działań skupionych na większej integracji i koordynacji pomiędzy instytucjonalnym systemem edukacji a pozainstytucjonalnymi formami kształcenia oraz szkolenia w jednostkach wojskowych w ramach pełnienia funkcji „organizacji uczącej się”;
- kształtowania wizji rozwojowych w jednostkach wojskowych adekwatnych do potrzeb wynikających ze zmian w otoczeniu zewnętrznym;
- organizacji szkoleń ściśle związanych z potrzebami sfery zasobów ludzkich zintegrowanych z systemem ocen okresowych żołnierzy;
- określaniu roli żołnierza zawodowego w odniesieniu do nowych funkcji sił zbrojnych w sferze zewnętrznej (wojsko postrzegane jako instrument polityki obronnej oraz zagranicznej państwa) i wewnętrznej³⁷ (siły zbrojne definiowane jako instytucja służąca integracji społeczeństwa oraz jako środek przemocy, pomocy państwa).

³⁴ W. Chojnacki, *Socjologiczna analiza wybranych armii NATO*, s. 191-193; tenże, *Wojsko i społeczeństwo w erze płynnej globalizacji*, s. 176-178.

³⁵ E. Solarczyk-Ambrozik, *Dynamika zmian w obszarze pracy a rozwój studiów karierynych*, *Studia Edukacyjne*, 2018, 47, s. 53 i 61.

³⁶ Tamże, s. 51-52.

³⁷ K. Załęski, *Siły zbrojne. Teoria i praktyka funkcjonowania*, Warszawa 2018, s. 312.

BIBLIOGRAFIA

- Chojnacki W., *Socjologiczna analiza wybranych armii NATO*, Wydawnictwo Akademii Obrony Narodowej, Warszawa 2005.
- Chojnacki W., *Profesjonalizacja wojska w teorii i badaniach socjologicznych*, Wydawnictwo Akademii Obrony Narodowej, Warszawa 2008.
- Chojnacki W., *Wojsko i społeczeństwo w erze płynnej globalizacji*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Oficerskiej Wojsk Lądowych imienia generała Tadeusza Kościuszki, Warszawa 2013.
- Ciesielski B., *Postawy oficerów*, Wojsko i Wychowanie, 1995, 2.
- Hołówo T., *Oficer polski*, Wydawnictwo E. Wende i S-ka, Warszawa 1921.
- Horyń W., *Środowisko wojskowe a kształtowanie osobowości podchorążych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2004.
- Horyń W., *Ciągłość i zmiana w kształceniu i doskonaleniu zawodowym oficerów wojsk lądowych na przełomie XX i XXI wieku*, Wydawnictwo Naukowe Instytutu Technologii Eksploatacji – Państwowy Instytut Badawczy, Wrocław – Radom 2009.
- Horyń W., Maciejewski J., (red.), *Andragogika a grupy dyspozycyjne społeczeństwa*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2010.
- Jędrzejko M., Paszkowski M., *Kadra Wojska Polskiego 1989-2012*, Oficyna Wydawnicza Aspra-Jr, Warszawa 2014.
- Jarmoszko S., *Podstawy pedagogiki w kształceniu oficerów*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2002.
- Kałużny R., Chudy W., *Rodzaje wiedzy, umiejętności oraz cechy osobowe postrzegane przez podchorążych jako ważne w pełnieniu funkcji oficera*, [w:] *Andragogika a grupy dyspozycyjne społeczeństwa*, red. W. Horyń, J. Maciejewski, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2010.
- Kałużny R., *Komunikowanie interpersonalne w procesie dowodzenia i wychowania*, Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Oficerskiej im. T. Kościuszki, 1996, 4.
- Kirchmayer J., *Pamiętniki*, Wydawnictwo Książka i Wiedza, Warszawa 1962.
- Kodeks Honorowy Żołnierza Zawodowego Wojska Polskiego*, Dziennik Urzędowy Ministra Obrony Narodowej z 2008 roku.
- Koncepcja Obronna Rzeczypospolitej Polskiej*, Ministerstwo Obrony Narodowej, Warszawa 2017.
- Kruszyński B., *Kariery oficerów w II Rzeczypospolitej*, Dom Wydawniczy Rebis, Poznań 2011.
- Krzywdziński D., *Modyfikacje systemu kształcenia i szkolenia w SZ RP*, [w:] *Profesjonalna armia w teorii i praktyce – kontekst strategiczny*, red. D. Kozerański, R. Niedźwiecki, Wydawnictwo Akademii Obrony Narodowej, Warszawa 2012.
- Laskowski M., *Modele kształcenia a przystosowanie zawodowe młodych oficerów Wojska Polskiego*, Wydawnictwo Difin, Warszawa 2016.
- Liberacki M., *Pełnienie zawodowych ról oficerskich przez absolwentów uczelni cywilnych*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2015.
- Maciejewski J., Wolska-Zogata I., *Zawód oficera Wojska Polskiego w toku transformacji*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2004.
- Maciejewski J., *Sylwetka oficera Wojska Polskiego w dobie przemian ustrojowych. Kontekst socjologiczny*, Socjologia, XLIV, 2008, 3079.
- Odziemkowski J., *Armia i społeczeństwo II Rzeczypospolitej*, Wydawnictwo Bellona, Warszawa 1996.
- Okoń W., *Nowy słownik pedagogiczny*, Wydawnictwo Akademickie Żak, Warszawa 1996.

- Opinia służbowa, załącznik do Rozporządzenia Ministra Obrony Narodowej z 8 lutego 2010 r. (poz. 184).
- Opinia służbowa, załącznik do Rozporządzenia Ministra Obrony Narodowej z 26 maja 2014 r. (poz. 764).
- Polska Obronność w perspektywie 2032*, [w:] *Koncepcja Obronna Rzeczypospolitej Polskiej*, Ministerstwo Obrony Narodowej, Warszawa 2017.
- Sirko S., *Ewolucja funkcji personalnej*, Wydawnictwo Akademii Obrony Narodowej, Warszawa 2013.
- Solarczyk-Ambrozik E., *Dynamika zmian w obszarze pracy a rozwój studiów karierowych*, Studia Edukacyjne, 2018, 47.
- Tomilo J., *Doroślność obronna*, Ministerstwo Obrony Narodowej, Departament Wychowania i Promocji Obronności, Warszawa 2004.
- Ustawa o służbie wojskowej żołnierzy zawodowych z 11 września 2003 r. – załącznik do obwieszczenia Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z 24 listopada 2017 r. (poz. 173).
- Wójcik T., *Kształcenie oficerów zawodowych kawalerii Wojska Polskiego w latach 1919 - 1939*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2008.
- Wizja Sił Zbrojnych RP – 2030*, Ministerstwo Obrony Narodowej, Departament Transformacji, Warszawa 2008.
- Załęski K., *Siły zbrojne. Teoria i praktyka funkcjonowania*, Wydawnictwo Difin, Warszawa 2018.